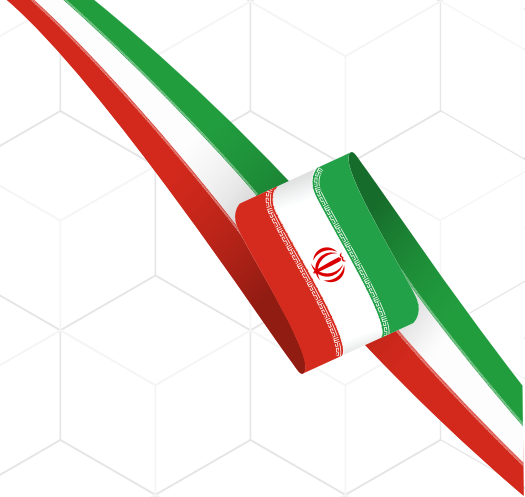

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

شناسایی و تحلیل پیشران های کلیدی آمایش منطقه ای

(براساس تحلیل های کمی و آینده پژوهی)

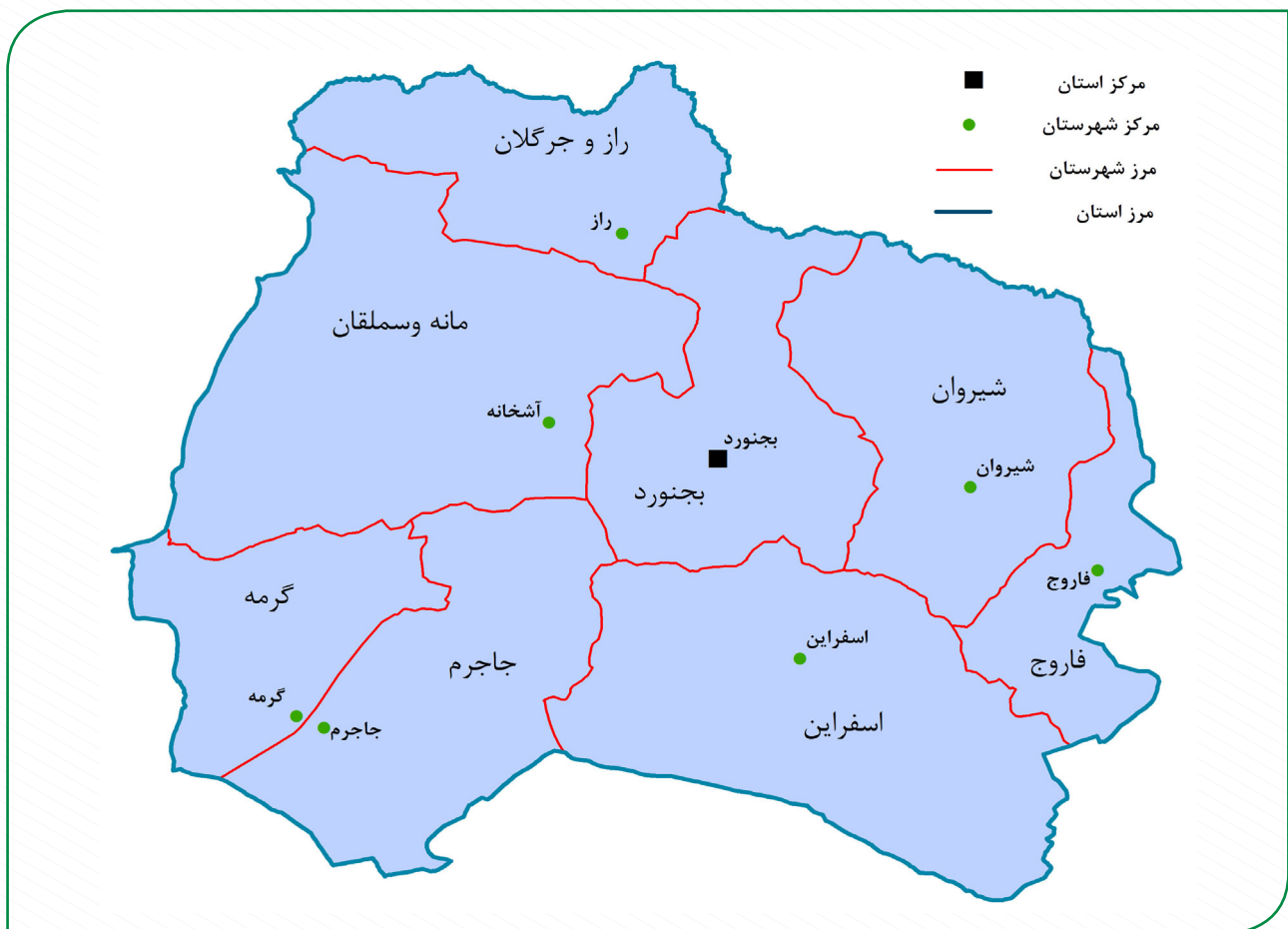
استان خراسان شمالی

مهر ۱۴۰۲

استان خراسان شمالی

یکی از اهداف اصلی آمایش سرزمین و برنامه‌های کلان توسعه کشور تاکید بر گسترش فعالیت‌های صنعتی در فضای جغرافیایی و تخصص‌یابی منطقه‌ای برای شکل‌گیری تقسیم کار فضایی است. تمرکز فعالیت‌های صنعتی در چند نقطه خاص کشور و توزیع نامتوازن آنها در پهنه‌ی سرزمین به یکی از مهم‌ترین چالش‌های، فراروی سیاست‌گذاران و آحاد مردم تبدیل شده است. در واقع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح اقتصادی در هر کشوری مستلزم شناخت امکانات و قابلیت‌های تولیدی و تجاری مناطق مختلف است. براین اساس مستند حاضر به بررسی نتایج «طرح شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهشی» به تفکیک استان‌ها به ترتیب فهرست ذیل ارائه شده است.

- بخش ۱. اولویت‌ها و مزیت‌های تولیدی استان براسناد مصوب ملی و استانی آمایش سرزمین؛
- بخش ۲. مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)؛
- بخش ۳. بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای؛
- بخش ۴. نتایج مطالعات آینده‌پژوهی.

بخش ۱

حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه	عنوان فعالیت	حوزه
بجنورد، رازوجرگلان، شیروان، فاروج، مانه و سملقان	صنایع غذایی	صنعت
بجنورد، جاجرم، شیروان	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی و پتروشیمی و دارویی	
اسفراین، بجنورد، مانه و سملقان	صنایع لاستیک و پلاستیک	
جاجرم، گرمه	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	
اسفراین، بجنورد، جاجرم، گرمه	تولید فلزات اساسی	
اسفراین، بجنورد، شیروان، فاروج	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات	
اسفراین، بجنورد	تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
رازوجرگلان، جاجرم، گرمه	استخراج سنگ‌های فلزی (بوکسیت، آهن)	معدن
رازوجرگلان، جاجرم، گرمه	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (سنگ آهک، باریت، سیلیکات، مرمیت، خاک صنعتی، ماسه سیلیسی)	
رازوجرگلان، جاجرم، گرمه	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (سنگ آهک، باریت، سیلیکات، مرمیت، خاک صنعتی، ماسه سیلیسی)	تجارت
اسفراین، بجنورد، رازوجرگلان، جاجرم، شیروان، فاروج، گرمه	بازرگانی، خدمات پشتیبان تولید (حمل و نقل، بازارچه مرزی)	

بررسی ساختار مطلوب توسعه صنعت، معدن و تجارت استان به لحاظ آمایش سرزمین حاکی از آن است که رشته فعالیت صنایع غذایی، لاستیک و پلاستیک، فلزات اساسی و فلزی فابریکی بیشترین فراوانی را در سطح شهرستان‌های استان به لحاظ استعداد استقرار واحد صنعتی دارند این رشته فعالیت‌ها در حال حاضر سهم ۲۷٫۵ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

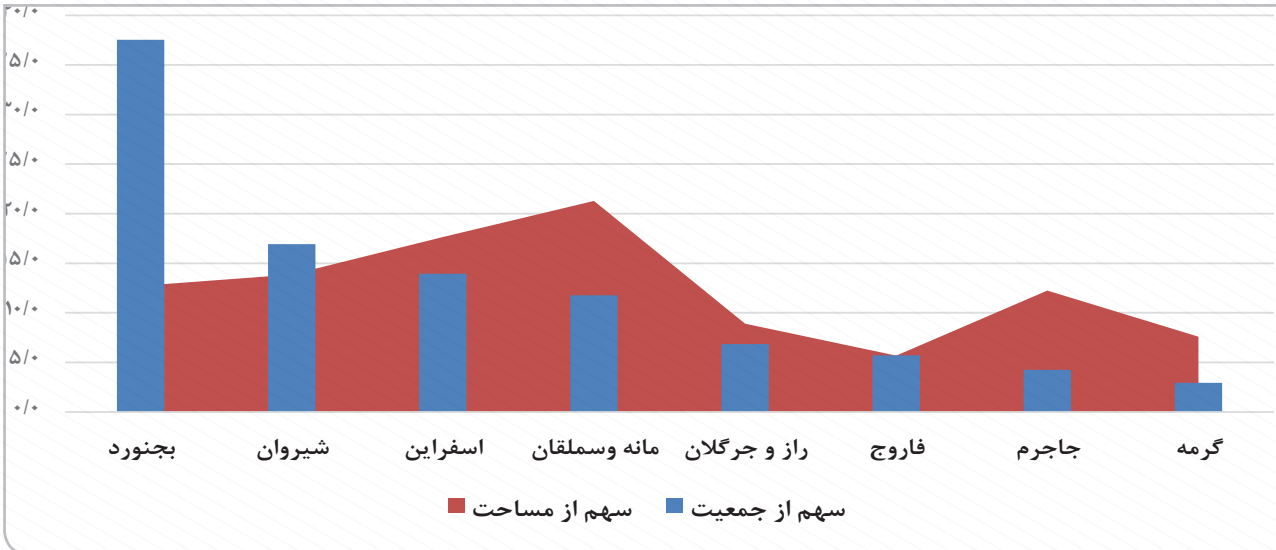

بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم از مساحت و جمعیت کل استان

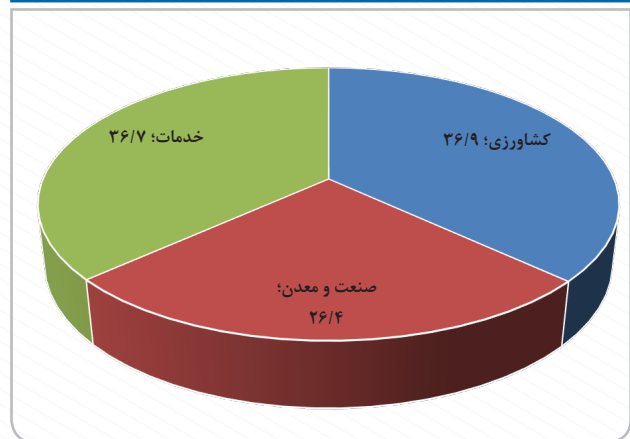
- جمعیت استان خراسان شمالی (هزار نفر) ۸۶۳ (سهم از کل کشور ۱٫۱)
- مساحت استان خراسان شمالی (کیلومتر مربع) ۲۸۳۸۵ (سهم از کل ۱٫۷)

جمعیت و مساحت دو فاکتور اصلی هستند که در بستر زمان و مکان و در کنش متقابل با سطح تکنولوژیکی جوامع، تراکم‌های شهری را رقم می‌زنند؛ بررسی نسبت بین جمعیت و مساحت یکی از نشانه‌های عدم تعادل در مناطق است؛ همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود شهرستان بجنورد ۱۲٫۷ درصد از مساحت و ۳۷٫۵ درصد از جمعیت استان را به عنوان مرکز استان در خود جای داده است.

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان خراسان شمالی

سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی استان خراسان شمالی

بررسی سهم اشتغال و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حاکی از آن است که سهم بخش کشاورزی استان خراسان شمالی به مراتب از کل کشور بالاتر است. در بخش ارزش افزوده خدمات نیز سهم قابل توجه دارد. ارزش افزوده بالای بخش کشاورزی استان در کنار سهم ۱۷ درصدی صنایع غذایی استان یا نشان دهنده پتانسیل بالای توسعه صنعت در صنایع غذایی است.

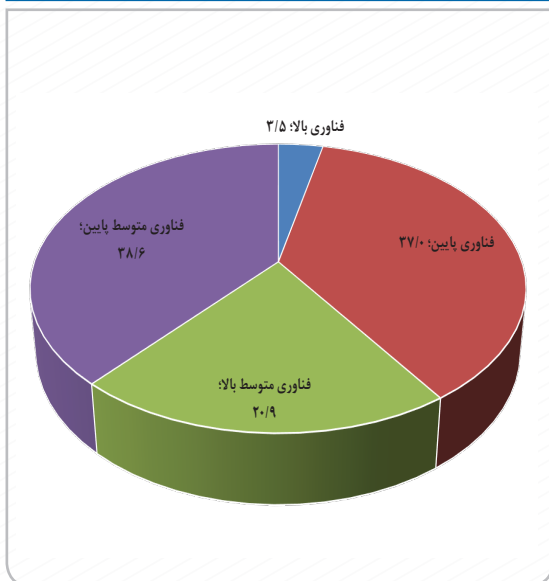

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

بخش ۳

تعداد کارکنان (نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	تعداد کارگاه	آمار سال ۱۳۹۸
۲۹۰۳۸۱۶	۴۶۵۰۹۰۰	۲۹۱۴۸	کل کشور
۹۱۸۸	۳۶۱۸۲	۱۳۵	خراسان شمالی
۰٫۳	۰٫۸	۰٫۵	سهم استان از کل کشور

سطح فناوری صنایع استان خراسان شمالی-۱۳۹۸

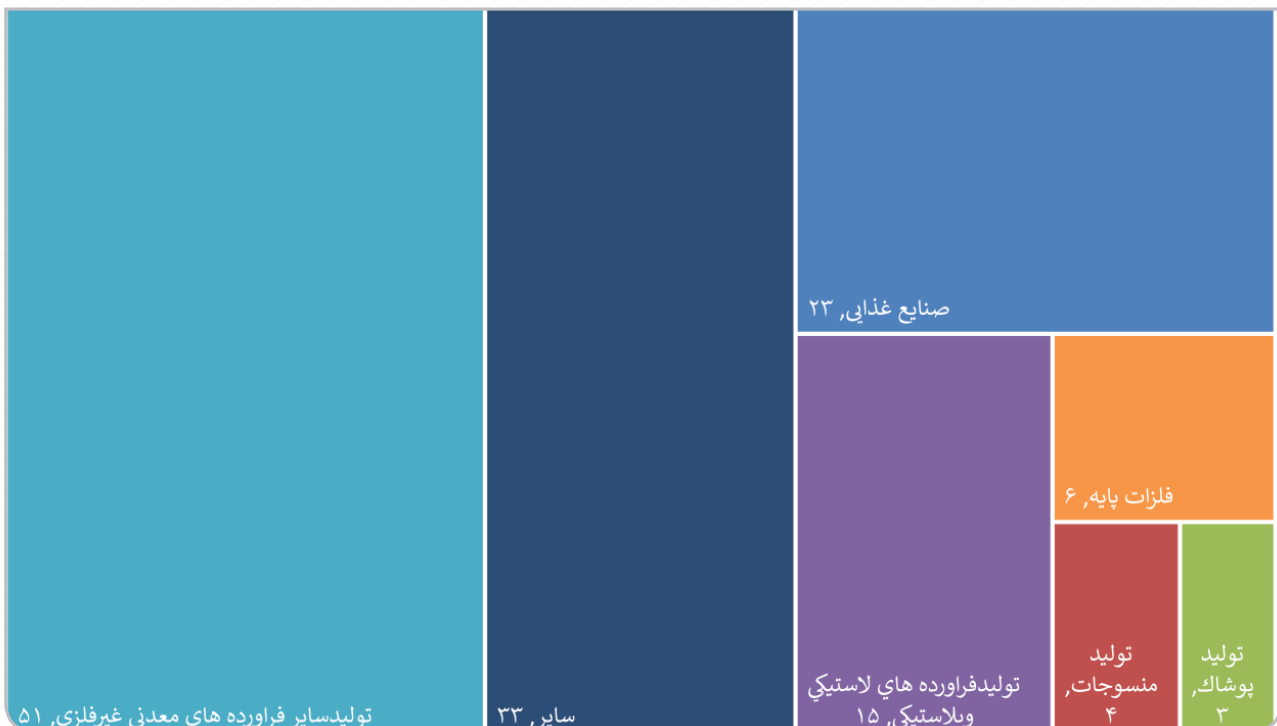

استان خراسان شمالی سهم ۰٫۵ درصدی از تعداد کارگاه‌های بخش صنعت کشور سهم ۰٫۸ درصدی از ارزش افزوده و ۰٫۳ درصدی از شاغلین صنعت کشور را به خود اختصاص داده است. و همه این موارد حاکی از بهره‌وری بالاتر صنعت استان در مقایسه با کل کشور است. دو رشته صنایع غذایی و تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، ۵۴ درصد از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

۷۵ درصد صنایع استان از فناوری پایین و متوسط پایین برخوردارند.

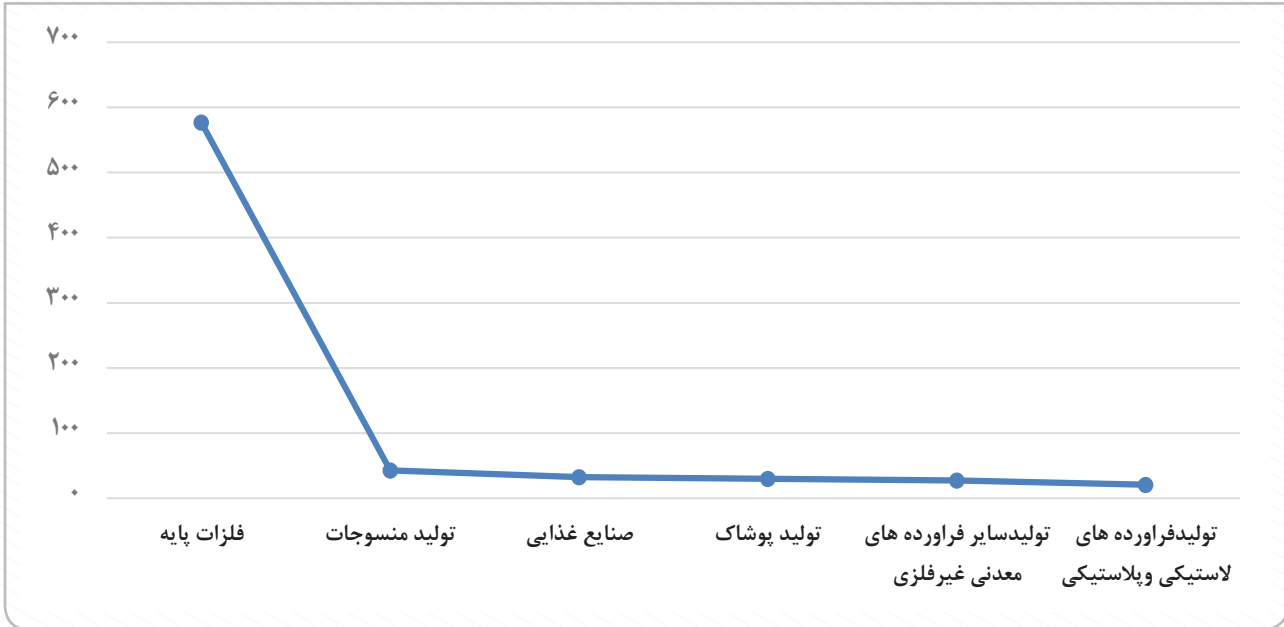
بررسی اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت، حاکی از آن است که رشته فعالیت فلزات اساسی با اشتغال بالای ۱۰۰ نفر به ازای هر بنگاه و با فاصله قابل توجه با مابقی صنایع استان قرار دارد در این استان وجود دارد.

ترکیب تعدادی صنایع موجود استان-۱۳۹۸ / تعداد

میانگین اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت

شاخص ضریب ساختاری استان خراسان شمالی ۹۸-۱۳۹۰

عنوان	کشاورزی	معدن	صنعت	بازرگانی	خدمات
خراسان شمالی	۱۰۴٫۸	۱۰۲٫۹	۱۰۰٫۵	۱۰۰٫۴	۹۸
میانگین کل کشور	۱۰۴	۹۶٫۷	۱۰۲	۱۰۲٫۲	۹۹٫۷

شاخص تغییرات ساختاری، توان اقتصادی و تمرکز ارزش افزوده یک فعالیت اقتصادی را نسبت به سال پایه (۱۰۰) نشان می‌دهد، بدین ترتیب که هر قدر میزان آن نسبت به سال پایه افزایش یافته باشد، بیانگر مقدار وسعت و رشد فعالیت اقتصادی مورد نظر در مقایسه با سایر فعالیت‌ها است. فعالیت‌هایی که در مقایسه با سایر فعالیت‌ها از رشد ارزش افزوده بیشتری برخوردار بوده‌اند و توانسته‌اند توان اقتصادی خود را حفظ کنند یا افزایش دهند، بیش از سایر فعالیت‌ها، تحت تاثیر سیاست‌های اقتصادی با تغییرات ساختاری قرار گرفته‌اند. نتایج محاسبات شاخص ضریب ساختاری استان حاکی از آن است که بخش کشاورزی بهترین عملکرد بخش‌های اقتصادی استان طی یک دهه منتهی به ۱۳۹۸ را داشته است. ضمن اینکه بخش معدن استان در مقایسه با کل کشور نیز عملکرد بالاتری داشته است. تنها بخش اقتصادی استان که طی یک دهه قبل تضعیف شده، مربوط به خدمات است که نیازمند برنامه‌ریزی برای بهبود ایجاد ارزش افزوده می‌باشند.

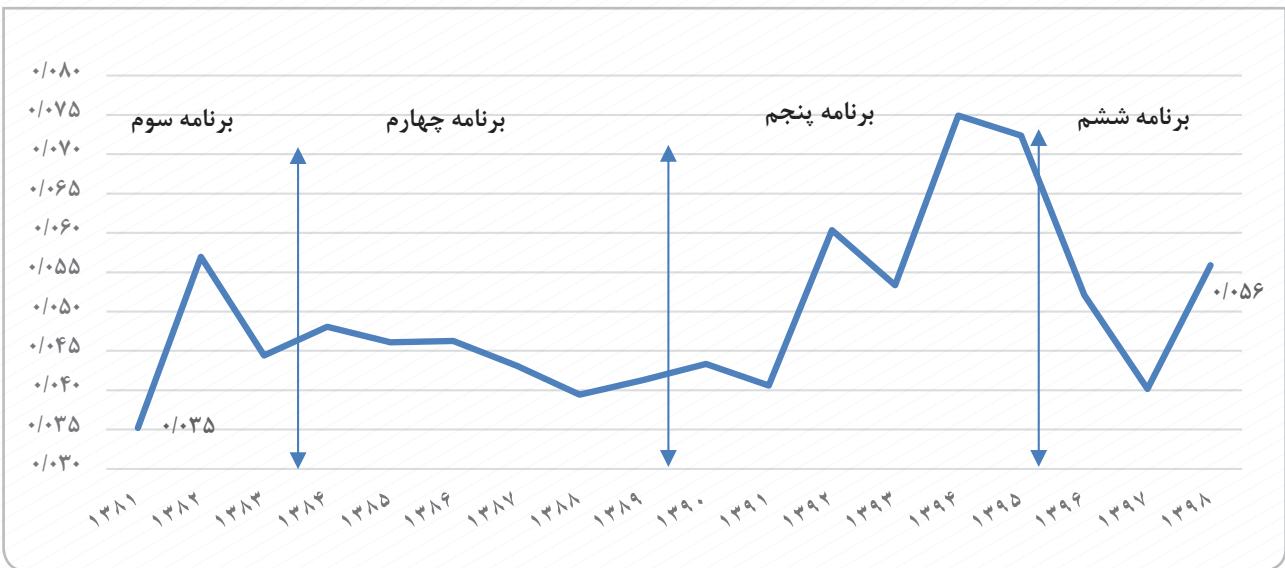
بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای استان خراسان شمالی

مقدار شاخص ۱۳۹۸	۰,۰۵۶
متوسط رشد سالانه شاخص طی دوره ۹۱-۱۳۹۸ (درصد)	۲,۷۵
تغییرات طی دوره ۸۱-۱۳۹۸ (درصد)	۵۸,۶

رشد شاخص تخصصی شدن منطقه‌ای استان (۹۸-۱۳۸۱)/درصد

- ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، عددی بین صفر و یک است که هرچه به یک نزدیکتر، نشان‌دهنده تخصصی شدن بیشتر است. هدف از تخصصی شدن منطقه‌ای آن است که هر منطقه براساس مزیت‌ها و شایستگی‌های خود در چهارچوب سیاست‌های کلان سرزمینی در چند رشته فعالیت از فعالیت‌های اقتصادی، نقش تخصصی ایفا کرده و براساس آن با مناطق دیگر همکاری پیرامونی برقرار کند.
- اگر مقدار ضریب جینی تخصص شدن استان عدد بسیار کمی است با این وجود روند تغییرات ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، طی دوره ۹۸-۱۳۸۱ به طور متوسط رشد ۲,۷۵ داشته است.
- بررسی روند تغییرات آن براساس برنامه‌های توسعه نیز حاکی از آن است که اگرچه مقدار شاخص طی دوره بیش از ۵۰ درصد افزایش پیدا کرده با این وجود طی برنامه‌های چهارم و ششم توسعه، افت قابل توجهی را داشته است.
- ضریب مکانی، معیاری است که نشان می‌دهد رشته فعالیت‌های خاص در یک منطقه نسبت به کل متمرکزتر است؛ بدین ترتیب که در صورتیکه ضریب مکانی یک فعالیت صنعتی از عدد یک بزرگتر باشد نشان‌دهنده فعال و متمرکز بودن این فعالیت صنعتی در منطقه مدنظر نسبت به کل اقتصاد است و بالعکس هر چه میزان ضریب بهره‌مکانی در یک فعالیت صنعتی در منطقه بزرگتر باشد، نشان‌دهنده تخصص بیشتر منطقه مدنظر در آن فعالیت است. نتایج محاسبات ضریب مکانی برای دوره ۱۸ ساله ۹۸-۱۳۸۱ به شرح جدول ذیل است

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

بخش ۳

صنایع کارخانه‌ای پیشرو در استان خراسان شمالی

کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره (درصد)	میانگین ۱۰ سال اخیر
۲۳۹۹	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰,۰۰	۲,۲۵	۰,۳	۲,۵۳
۱۳۱۱	آماده‌سازی و ریسندگی الیاف نساجی	۷,۵۲	۲,۰۳	۹۴۶,۳	۱,۷۴
۲۲۲۰	تولید فرآورده‌های پلاستیکی - به جز کفش	۰,۰۰	۰,۷۱	۲۲,۶	۱,۵۸

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های کارگاه‌های صنعتی مرکز آمار ایران

براین اساس تنها سه رشته فعالیت، دارای میانگین ۱۰ ساله بالاتر از یک است؛ آنچه از اطلاعات جدول زیر مشهود است به این موضوع است که رشته فعالیت آماده‌سازی و رسیدگی الیاف نساجی در سال ۱۳۸۱ وضعیت قابل بسیار مناسبی در سال ۱۳۸۱ داشته که طی دو دهه امیدبخش قابل توجهی از این توانمندی تضعیف شده است.

بخش ۴

نتایج مطالعات آینده‌پژوهی

برای شکل‌دهی آینده صنعت، معدن و تجارت در کشور با توجه به ملاحظات آمایش سرزمین، طی مطالعات آینده‌پژوهی ۱۰ پیشران کلیدی ۱. انقلاب صنعتی چهارم، ۲. مسئولیت‌های اجتماعی و تاکید بر رفاه اجتماعی، ۳. نقش دانشگاه‌ها در بخش صنعت، معدن و تجارت، ۴. منابع جدید انرژی، ۵. همگرایی علوم فوتونیک، ۶. تغییرات جمعیت‌شناسی و افزایش شهرنشینی، ۷. سیاست‌های دولت در ابعاد ملی و بین‌المللی، ۸. تغییرات اقلیمی و اثرات زیست‌محیطی، ۹. اقتصاد چرخشی و کربن‌زدایی و ۱۰. مدیریت آب در فرآیندهای صنعتی و معدنکاری شناسایی شدند. در ادامه نتایج تحلیل شاخص تمرکز با استفاده از داده‌های پیشین و همچنین نتایج پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان استانی با توجه به روندهای جهانی آینده موثر بر بخش صنعت، معدن و تجارت طی دوره ۱۰ ساله پیش‌رو در جدول ذیل آورده شده است.

نتایج شاخص تمرکز		نام استان
رشته فعالیت‌های در حال افول	رشته فعالیت‌های در حال رشد	
تولید کالاها از بتون و سیمان و گچ	آماده‌سازی و ریسندگی الیاف نساجی	خراسان شمالی
تولید فلزهای پایه گرانبها و سایر فلزهای غیر آهنی	تولید فراورده‌های پلاستیکی - به جز کفش	
تولید سیمان و آهک و گچ		
تولید فراورده‌های آسیاب غلات		
تولید مواد ساختمانی از خاک رس		

جمع‌بندی

استان خراسان شمالی ۱٫۷ درصد از مساحت کشور و ۱٫۱ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. سهم این استان از ارزش افزوده کشوری در بخش صنعت حدود ۰٫۶ درصد و در بخش معدن کمتر از ۰٫۱ درصد بوده است. از مهمترین زیرساخت‌های کلیدی در حوزه تولید (صنعتی، معدنی) استان خراسان شمالی می‌توان به ۱۶ ناحیه و شهرک صنعتی اشاره داشت. همچنین از منظر تعداد واحدهای صنعتی ۵۴ درصد صنایع استان تنها در دو رشته فعالیت صنایع غذایی و تولید سایر فراورده‌های معدنی غیر فلزی، استقرار دارند. ضمن آنکه ۴۸ درصد از مجموع واحدهای صنعتی استان نیز در شهرستان بجنورد استقرار دارند.

